

УДК 316.48:355.018

DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2023.97.6>

І. В. ПИГОЛЕНКО

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціології

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

К. М. КУКСА

магістрантка факультету соціології і права

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПЛАН МАРШАЛЛА ЯК ПРИКЛАД УСПІШНОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ ТА ВІДБУДОВИ ЄВРОПИ

Стаття присвячена досвіду післявоєнної реконструкції і відбудови європейських країн на прикладі реалізації плану Маршалла.

У статті обґрунтована актуальність та необхідність вивчення наслідків сучасних воєнних конфліктів. Описаний вплив воєнного конфлікту як на окремих індивідів, так і на все суспільство загалом, а також на міжнародну систему.

Комплексне дослідження сучасних країн, охоплених війною, створює серйозні концептуальні та методологічні проблеми, з якими стикається сучасна соціологічна наука.

Період переходу від війни до миру охоплює час між припиненням військових дій і встановленням політичної та соціально-економічної стабільності. Це час, коли встановлюється певний політичний порядок та стабільність. Коли воєнні конфлікти наближаються до завершення, міжнародні донорські та гуманітарні агенції зосереджують свою увагу на відбудові зруйнованих війною суспільств.

У статті розглянуто основні спільні характеристики наслідків, які мали останні війни, а саме, велика кількість переміщених осіб, біженців та мігрантів, які не повернулися або не можуть повернутися у свої будинки; частковий або майже повний розвал правлячого уряду та органів управління в країні; релігійна напруга, етнічна ненависть, економічна криза, бідність та політична ворожнеча.

Також, відзначається, що розбудова миру та примирення зосереджується на довгостроковій підтримці життєздатних політичних, соціально-економічних і культурних інститутів, здатних усунути першопричини конфліктів і створити необхідні умови для подальшого миру та стабільності між сторонами протистояння.

Надзвичайно актуальною та цікавою точкою відліку та роздумів щодо проблеми постконфліктної реконструкції на сьогодні є план Маршалла. Ця

програма відновлення Європи була реалізована після закінчення Другої світової війни і не втрачає своєї актуальності сьогодні.

Ключові слова: війна, воєнний конфлікт, наслідки воєнних конфліктів, післявоєнна реконструкція та відбудова, план Маршалла.

Постановка проблеми. Війна в Україні є наймасштабнішою з часів Другої світової війни. Геноцид у крихітній центральноафриканській країні Руанді був однією з найінтенсивніших кампаній убивств в історії людства. Конфлікт на Кавказі, зокрема в Ічкерії, призвів до найгіршого руйнування фізичної інфраструктури з 1940-х років. Конфлікт на Близькому Сході (Палестина) є найтривалішим з усіх і створює постійні людські страждання та руйнування всіх суспільних систем.

Коли конфлікти наближалися до завершення, міжнародні донорські та гуманітарні агенції (Світовий банк, OECD, USAID, CIDA, Sida тощо), часто під егідою ООН, зосереджували свою увагу на відбудові зруйнованих війною суспільств. Часто це етап, який настає після/або пов'язаний із наданням допомоги у разі стихійного лиха та екстреної допомоги. Готон Дж. зауважує, що міжнародні донорські та гуманітарні агенції та уряди в основному спрямовують свою роботу в чотирьох сферах: реконструкція (перехід до виборів), підтримка безпеки (перецідготовка поліції), гуманітарна допомога (харчування) і реконструкція фізичної інфраструктури (водопостачання, електрика та житло) [12].

Організація Об'єднаних Націй та майже всі інші установи переконані, що коли мир буде встановлено та відновлено в зоні війни, міжнародна спільнота повинна докласти всіх зусиль для забезпечення та зміцнення миру та запобігання можливості нового спалаху. Іншими словами, традиційна філософія та порядок роботи донорських організацій про те, що розбудова миру забезпечить розвиток, все ще є реальною сьогодні. Ця мета є обов'язковою умовою забезпечення потреби в допомозі, реабілітації та майбутньому розвитку.

Ліквідація наслідків стихійного лиха вимагає як негайних екстрених дій, так і ретельно спланованої реконструкції. Завдання після тривалих воєнних конфліктів полягає не у реконструкції зруйнованих утворень, існує потреба у створенні альтернатив цим структурам, оскільки попередні системи та моделі життя були серйозно змінені. Інтегрований погляд на постконфліктну реконструкцію вимагає комплексності питань, які необхідно вирішити. Останні війни мали такі спільні характеристики:

- велика кількість переміщених осіб, біженців та мігрантів, які не повернулися або не можуть повернутися у свої будинки;
- правлячий уряд та органи управління частково або майже повністю розпалися;
- загальними наслідками більшості конфліктів були релігійна напруга, етнічна ненависть, економічна криза, бідність і політична ворожнеча;

• міжнародне посередництво, вирішення конфліктів, підтримання миру та ініціативи розвитку мали негативний вплив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика різних аспектів воєнного конфлікту, післявоєнної реконструкції та відбудови досліджувалася багатьма вченими. В даній статті розглядаються праці наступних учених: Астранд (1994), Баракат (1995), Бессель (2009), Болл (1996), Волш (2001), Гальтунг (2013), Готон (1998), Дейт-Бах (2001), Джере (1994), Даллес (1993), Карбоньє (1998), Кумар (1997), Ледерах (1997), Лейк (1990), Моссберг (1994), Сміт (2000), Халеві (1996), Хоган (1987), Хоффман (1995), Штіфель (1994).

Метою даної статті є аналіз історичних та сучасних підходів до вирішення соціальних, економічних, політичних, інфраструктурних наслідків війни, розгляд досвіду післявоєнної реконструкції та відбудови на прикладі реалізації плану Маршалла в Європі після Другої світової війни.

Виклад основного матеріалу. Завдання для науковців і міжнародної спільноти полягає в тому, щоб проаналізувати коріння конфліктів, розробити відповідні превентивні стратегії та поглянути на причини проблем, які часто випливають з них, бідності, безробіття, корупції та організованої злочинності. Хоча національна політика є важливою для цього процесу, регіональне співробітництво є важливим фактором для довгострокових рішень у цих постраждалих регіонах. Складні системи управління в цих, часто, перехідних суспільствах і вимога соціальної справедливості в рамках верховенства права, перешкоджають участі громадян у прийнятті рішень і довгостроковому баченню миру і толерантності в регіоні.

Вирішальне значення має дискурс розвитку, який обов'язково має відбуватися паралельно з діяльністю з реконструкції та відразу після неї; в центрі прогресуючої кризової ситуації лежить потенціал для сталого відновлення засобів до існування. Багато урядових і неурядових агенцій розвитку тепер вважають, що відновлення джерел існування є способом мислення про цілі відновлення. Масштаби та пріоритети розвитку фізичних активів, фінансування, соціальних мереж, управління та людських ресурсів, якщо трохи розглянути концепцію засобів до існування, прямо вказують на кінцеву мету зменшення бідності, оскільки бідність стає основною проблемою в більшості післявоєнних ситуацій.

Важливо, щоб підхід до засобів існування був побудований на низці основних принципів, які підкреслюють орієнтований на людину, чуйний та багаторівневий підхід до розвитку. У цьому контексті необхідно зосередитися на обмеженнях і складності таких ситуацій, а також на труднощах відновлення спільнот у травмованих умовах. Важливо брати до уваги такі фактори, і це вимагає ширшої перспективи та міждисциплінарних зусиль дослідницької спільноти та спільноти, яка приймає рішення, щоб повністю інтегрувати фундаментальні питання реконструкції.

Комплексне дослідження сучасних країн, охоплених війною, створює серйозні концептуальні та методологічні проблеми. Це пов'язано як з недостатньою кількістю проведених досліджень (хоча кількість літератури зростає), так і з відсутністю міцної теоретичної основи, ймовірно тому, що це складна, багатогранна сфера. Техногенні катастрофи (збройні конфлікти) є комплексними, часто включають поєднання соціально-культурних явищ, війни та політичної нестабільності. Ще одним викликом для досліджень у цій галузі є складність проведення серйозного емпіричного аналізу (отримання надійних даних) і роботи з громадами, які постраждали від війни. Іншою складністю є відсутність чіткої типології для аналізу різних аспектів, що дуже ускладнює порівняння між дослідженнями.

Весь феномен післявоєнної відбудови слід розглядати в довгостроковій перспективі, історичний контекст проблем та її характер всебічно. Величезна кількість складних факторів, які охоплюють питання від причин і коренів воєнних конфліктів, запобігання конфлікту, розв'язання та підтримки миру до відновлення та відродження, планування та перспектив регіонального розвитку, показує складність роботи з цією сферою дослідження. Це головна причина того, що дослідження були здебільшого розділеними та окремо розглядали економічні, соціальні, психологічні, фізичні, політичні та інші питання. Кожна з цих «субсфер» розробила власні робочі умови та обсяг досліджень. Іншою проблемою для дослідження є труднощі розрізнення соціально-економічних і структурних змін, спричинених війною, і тих, які були спричинені або пов'язані з іншими одночасними факторами. На жаль, бракує глибших соціально-історичних досліджень та міждисциплінарних підходів. Ми коротко розглянемо деякі з цих спроб.

Штіфель М. описує катастрофу як кінцевий результат порушення рівноваги (економічної, соціально-політичної, екологічної тощо), що існує в конкретній соціальній групі [19].

Насильницькі конфлікти можуть відрізнятися за типом, масштабом, обсягом і часом. Відносна важливість внутрішніх або громадянських конфліктів/війн (часто етнічних) з глобальної точки зору була загально визнаною лише після закінчення холодної війни. Ці цивільні, внутрішні чи етнічні конфлікти були більш поширеними, ніж міжнародні чи міждержавні конфлікти. Однак за останні 10–15 років спостерігається вражаюче зростання обсягів наукових досліджень і літератури про причини збройних конфліктів, які не відбуваються між двома чи більше державами. Сучасні дослідження внутрішніх конфліктів зосереджуються, зокрема, на етнічних, екологічних, політичних та економічних факторах [18].

Період переходу від війни до миру охоплює час між припиненням військових дій і встановленням політичної та соціально-економічної «нормальності». Це час, коли було встановлено певну подоби

політичного порядку та стабільності, і більшість умов мирних угод були (або перебувають на стадії) виконання [14].

Розбудова миру та примирення зосереджується на довгостроковій підтримці життєздатних політичних, соціально-економічних і культурних інститутів, здатних усунути першопричини конфліктів і створити необхідні умови для миру та стабільності, а також побудови (нормалізації) відносин між антагоністами [16].

Треба розрізняти екстрену допомогу та післявоєнну відбудову. Допомога при стихійних лихах включає елементи обох. Невідкладна допомога надається негайно, щоб врятувати життя та запобігти подальшим матеріальним і людським втратам. Коли є термінова надзвичайна ситуація, якщо ситуація дозволяє, можна розпочати ретельно сплановану та стійку реконструкцію [17].

Роль міжнародної спільноти є вирішальною в постконфліктній ситуації, і в деяких випадках (у короткостроковій перспективі) реабілітація є необхідним процесом, особливо коли постраждала спільнота не в змозі впоратися з нею. Інакше крихкий мир може ще більше погіршитися, а в деяких випадках повернутися до насильницького конфлікту. Реабілітація має вирішальне значення в тому сенсі, що вона передбачає генеративні зміни. Карбоньє зазначає, що реабілітація пов'язана з відновленням прав людей і домогосподарств, які постраждали від кризи [7].

Іншими словами, реконструкція може охоплювати як реабілітацію, так і відродження, хоча вона також може включати елементи розбудови миру, переходу, зміцнення та розвитку. Це позиція, прийнята в цьому дослідженні. Термін «реконструкція», як правило, означає не лише ремонт фізичної, а іноді й соціальної інфраструктури. Деякі дослідники вважають реабілітацію, регенерацію, відновлення та реконструкцію термінами, які можна використовувати як синоніми [5].

Реконструкція – це корінна реорганізація, поліпшення чого-небудь, перебудова за новими принципами [3]. Щодо поняття «відбудова», то воно частіше використовується в нашому інформаційному просторі. Відбудова – відновлення чого-небудь зруйнованого або занедбаного (господарства, міст, сіл, заводів) [1].

Концепція примирення також є дуже важливою в обговоренні постконфліктної реконструкції. Гальтунг Дж., Ледерах Дж. та інші відносяться до вирішення конфлікту, реконструкції та примирення як до трьох компонентів, до яких необхідно підходити разом [9; 16].

Примирення означає відновлення мінімального рівня впевненості та довіри між колишніми ворогами, здатність примирятися, співіснувати та працювати разом, взаємодіяти та конкурувати за ресурси та мирно врегулювати суперечки. Освіта, навчання та взаємодія з громадою відіграють тут дуже важливу роль. Болл Н. і Галеві Т. пропонують схематичний огляд часових рамок і фаз у процесі відбудови зруйнованих війною суспільств [4].

Таблиця 1

Часові рамки і фази у процесі відбудови зруйнованих війною суспільств

Перехід від війни до сталого розвитку: Фази.		
Фаза	Під-фаза	Період фази (роки)
Миротворчість	Вирішення конфлікту	Важко передбачити
	Мирні переговори	
	Припинення бойових дій	
Підтримка миру	Підтримання мирних угод	Важко передбачити
Розбудова миру	Перехід	1–2
	Консолідація	12
	Реабілітація	
	Стабілізація миру	
	Відновлення	
	(Ре)конструкція та відновлення	5–10+
Сталий розвиток		Важко передбачити

Після закінчення холодної війни кількість складних надзвичайних ситуацій у світі стрімко зростає. Міжнародне співтовариство відповіло новими формами та способами миротворчої діяльності. У цей період також значно збільшилася гуманітарна допомога. У більшості офіційної риторики таке поєднання миротворчої та гуманітарної допомоги служило ширшій меті, ніж традиційне, нейтральне військове втручання; відбудови суспільств війни.

Багато в чому реконструкція стала будівництвом – фізичним, політичним та економічним. Багато сторін, міжнародних і національних, Організація Об'єднаних Націй, Бреттон-Вудські установи, Міжнародна система Червоного Хреста, двосторонні агентства розвитку, місцеві громади, національні урядові органи, військові організації та засоби масової інформації взаємодіяли в широкому діапазоні заходів: демілітаризація, допомога, політична реконструкція, реінтеграція та примирення, а також економічна відбудова. Усі вимагали термінових дій, щоб запобігти повторенню конфлікту [15].

Воєнні конфлікти спричиняють нерівність, виснаження природних ресурсів, економічну стагнацію, конкуренцію за обмежені економічні та екологічні ресурси, демографічний тиск, етнічну приналежність та соціальну ізоляцію, і це лише деякі з них [11].

Надзвичайно актуальною та цікавою точкою відліку та роздумів щодо проблеми постконфліктної реконструкції є План Маршалла. Ця програма відновлення Європи була реалізована після закінчення Другої світової війни. Цей план, безумовно, був найвідомішою та успішною зовнішньою політикою розвитку в мирний час, реалізованою

Сполученими Штатами, але також однією з найуспішніших програм постконфліктної реконструкції всіх часів [13].

Джордж К. Маршалл окреслив так званий план Маршалла (1947–1952 рр.) для відновлення спустошеної війною Європи та попередив, що без економічної безпеки не може бути «ні політичної стабільності, ні гарантованого миру». Європа була розідрана війною, бідністю, хворобами та голодом. План Маршалла не повністю допоміг відбудові Європи, але він дав людям надію на краще майбутнє та став вирішальним чинником у відновленні після Другої світової війни.

Мабуть, найбільш вражаючою рисою було те, що Сполучені Штати вимагали від усіх країн, що планують приєднатися до плану Маршалла тверде зобов'язання виступати проти комунізму [8].

Американці були досить непохитні в цьому і не терпіли відхилень від цього принципу. Але коли цей вибір був зроблений, Сполучені Штати не змусили різні країни відмовитися від деяких своїх інституційних механізмів, які були дуже далекі від американського ідеалу. Це явно стосувалося економічної політики, місцеві пріоритети поважалися [13].

План Маршалла був складним заходом, який важко описати. Треба брати до уваги час, історичну та політичну обстановку, в якій розроблявся план. Одне можна сказати напевно, і всі дослідники сходяться на думці, що це була найскладніша постконфліктна реконструкція після Другої світової війни. Подібна спроба ніколи не була повторена або відтворена. З цього важкого завдання можна винести ряд уроків, як позитивних, так і негативних, які могли б забезпечити краще розуміння складності сучасної реконструкції в усіх післявоєнних умовах.

Джордж К. Маршалл прагнув змусити Європу знову процвітати. Він дав вказівку Державному департаменту планування політики відновлення та звітувати про потреби Європи в економічному плані. Водночас він закликав європейців проявити ініціативу та взяти на себе відповідальність за розробку програми економічного відновлення. Маршалл хотів, щоб програма базувалася на таких принципах як самопомога, обмін ресурсами та реінтеграція Німеччини.

Навесні 1948 року Конгрес США прийняв далекоглядну пропозицію Маршалла «Закон про економічне відновлення» (Economic Recovery Act). До кінця програми в 1952 році Сполучені Штати мали спрямувати до 16 європейських країн близько 13 мільярдів доларів США економічної та технічної допомоги, що сьогодні оцінюється в понад 100 мільярдів доларів США.

Це була одна з найбільших програм допомоги в історії Америки та найуспішніша зовнішня політика мирного часу, розпочата Сполученими Штатами у 20 столітті. План Маршалла отримав високу оцінку від багатьох. Одним із найкрасномовніших коментарів були слова Вінстона Черчилля, для якого це було «найкращим вчинком в історії». Міністр закордонних справ Великобританії Ернест Бевін, у свою чергу, вважав це актом «неймовірної щедрості».

Хоча план відновлення був передбачений для шістнадцяти країн Європи, основними одержувачами допомоги стали Великобританія, Франція, Італія, Західна Німеччина та Нідерланди – на ці чотири країни пішли 2/3 всіх коштів. Гроші не йшли до бюджетів країн безпосередньо, а виділялися на цільове придбання промислової та сільськогосподарської продукції. Наприклад, згідно з планом, у перший рік його дії 60% допомоги було виділено на продовольство.

Діяв наступний механізм: уряд США постачав країнам-реципієнтам товари та послуги в рамках допомоги згідно з планом. Уряди цих країн своєю чергою продавали товари підприємствам і приватним особам, які оплачували доларову вартість товарів у місцевій валюті. Далі ці гроші використовувалися на потреби країн [2].

Серед секретів успіху плану Маршалла був дух співпраці. Програма була справді спільним європейсько-американським проектом, у якому американські ресурси були доповнені місцевими ресурсами, і всі учасники працювали спільно для спільних цілей свободи та процвітання. Програма також залучила приватний сектор, набравши «найкращих мізків» із сфер бізнесу, праці, сільського господарства та інших сфер.

План Маршалла також передбачав створення регіональної влади, яка могла б представляти Європу, що призвело до створення Організації європейської економіки Кооперація (ОЕЕС), попередниці сучасної Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Цей наголос на Європі як регіоні, у свою чергу, допоміг закласти фундамент для інтеграції західноєвропейських економік і створення інституцій, які згодом стануть частиною сьогоdnішнього Європейського Союзу. Завдяки плану Маршалла країни Європи не тільки стали ближчими, але Європа та Сполучені Штати також стали нерозривно пов'язаними. Сьогодні це трансатлантичне партнерство успішно продовжує існувати та стикається з новими глобальними викликами.

Європейців і американців пов'язувала низка спільних цінностей. Зусилля до створення економічної та соціальної стабільності було спільною метою. Ця мрія стала чудовою реальністю та взірцем співпраці та партнерства в усьому світі.

Крім безпосередньо економічних, план Маршалла мав і політичні цілі. По-перше, однією з головних умов була повна відсутність комуністів в управлінні країни. Італія, наприклад, змогла отримати допомогу лише після програшу комуністів на виборах у країні.

Друга політична мета – це інтеграція економік країн Європи та налагодження співпраці між ними. Власне завдяки кооперації між рурським вугіллям і лотаринзькою залізною рудою і вийшов у результаті Європейський Союз [2].

Значна частина досліджень була зосереджена на економічних аспектах післявоєнної відбудови. Хоча це є важливою віхою у сфері економічного відновлення, це не зовсім актуально для загальних зусиль реконструкції сьогоdnі. Сучасні політичні, історичні та

соціально-економічні контексти суттєво інші, ніж за часів Джорджа С. Маршалла.

За словами Лейка А., уроки, які застосовуються сьогодні, зосереджені навколо місцевого планування та ініціативи, де зусилля з реконструкції підтримуються сторонніми, а не формуються ними. Іншим важливим фактором був прагматизм, плани в програмі реконструкції змінювалися, коли не було прогресу. Однак найважливішим уроком є поштовх, який реконструкція дала регіональному плануванню та регіональній інтеграції [15].

Крім того, План Маршалла рішуче заохочував уряди країн-реципієнтів дерегулювати післявоєнну економіку та більше покладатися на ринкові механізми [7].

Література та дослідження, проведені щодо сучасних конфліктів, виявляють один вирішальний фактор: відмінності в порядку денному між донорами та реципієнтами сьогодні часто більші, ніж вони були між Сполученими Штатами та Європою після Другої світової війни – це часто доповнюється величезними та нездоланими відмінностями в культурних зв'язках і цінностях. У контексті регіональної перспективи багато дослідників стверджують, що тривале вирішення економічних і політичних проблем окремих суспільств є малоімовірним, якщо наголос не приділятиметься ширшому регіональному контексту та співпраці [15].

Висновки. Найважливіше, що можна винести з Плану Маршалла, стосується сприйняття, очікування та бачення. Це важливіше будь-яких реальних фінансово-економічних програм. Важко переоцінити психологічне значення плану Маршалла. Він негайно запропонував бачення інтеграції Німеччини в спільноту західних демократій. Ця інтеграція створила довіру, стабільність і процвітання. З плану Маршалла випливає значна толерантність до потреб місцевих політичних еліт і громадян, навіть коли їхні цінності були далекі від цінностей більшості американців. Між колишніми ворогами заохочувалась економічна інтеграція, навіть якщо це означало дискримінацію американських товарів. Нарешті учасники плану Маршалла були змушені домовитися між собою про найважливіші аспекти всієї операції, перш ніж попросити американської допомоги. Це надзвичайно допомогло знищити давнє суперництво та стало основою того, що мало стати Європейським Союзом. План Маршалла дав європейським країнам шанс створити політичну, економічну та соціальну стабільність. План Маршалла, з іншого боку, мав широку перспективу та чітке відчуття мети, а також надзвичайну здатність переходити безпосередньо до суті проблеми та здатності ефективно її вирішувати.

Оскільки однією з ключових цілей післявоєнного прогресу України є членство в Європейському Союзі, на нашу думку, логічно, щоб головним донором був ЄС або, можливо, група держав-членів ЄС, таких як Німеччина, Франція, і Польща, яка тісно співпрацює з групою країн G7.

Список використаної літератури

1. Відбудова. *Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980)*. URL: <http://sum.in.ua/s/vidbudova> (дата звернення: 17.01.2023).
2. Железняк Я. 5 історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. *LB.ua* : вебсайт URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html (дата звернення: 14.01.2023).
3. Реконструкція. *Вікіпедія: вільна енциклопедія*. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Реконструкція_\(значення\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Реконструкція_(значення)) (дата звернення: 17.01.2023).
4. Ball N., Halevy T. *Making Peace Work: The Role of the International Development Community*. Washington D.C. : Overseas Development Council. 1996. 132 p.
5. Barakat S., Hoffman, B. *Post-Conflict Reconstruction: Key Concepts, Principal Components and Capabilities. Post-conflict Reconstruction Strategies*. International Colloquim, Stadtschlaining, June 23–24 1995. Stadtschlaining, 1995. P. 75–96.
6. Bessel R. *Germany 1945: From War to Peace*. London, New York, Sydney, Toronto : Simon&Schuster, 2009. 522 p.
7. Carbonnier G. *Conflict, Postwar Rebuilding and the Economy: A Critical Review of the Literature. WSP Occasional Paper*. 1998. № 2. 64 p. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/38682/WS-OP%2002.pdf> (дата звернення: 14.01.2023).
8. Dulles A. W. *The Marshall Plan*. Oxford : Berg Publishers, 1993. 160 p.
9. Galtung J. *Pioneer of Peace Research*. New York Dordrecht London : Springer Heidelberg, 2013. 191 p.
10. Galtung J. *Violence, Peace, and Peace Research. Journal of Peace Research*. 1969. Vol. 6. №. 3. P. 167–191.
11. *Gender and Armed Conflicts: Challenges for Decent Work, Gender Equity and Peace Building Agendas and Programs / Date-Bah, E. and others*. Geneva : Recovery and Reconstruction Department, 2001. 70 p.
12. Haughton J. *The Reconstruction of War-Torn Economies and Peace-Building Operations*. Cambridge : Harvard Institute for International Development, 1998. P. 213–281. URL: https://www.jica.go.jp/jica-ri/IFIC_and_JBICI-Studies/jica-ri/publication/archives/jbic/report/paper/pdf/rp16_e04.pdf (дата звернення: 14.01.2023).
13. Hogan J. *The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952*. New York : Cambridge University Press, 1987. 482 p.
14. Kumar K. *Rebuilding Societies After Civil War: Critical Areas for International Assistance*. London : Lynne Rienner Publishers, 1997. 329 p.
15. Lake A. *After the Wars: Reconstruction in Afghanistan, Indochina, Central America, Southern Africa and the Horn of Africa*. New Brunswick, NJ : Transaction Publishers, 1990. 196 p.
16. Lederach J. *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington D.C. : United States Institute of Peace, 1997. 97 p. URL: <https://pestuge.iliauni.edu.ge/wp-content/uploads/2017/12/John-P.-Lederach-Building-Peace.-Sustainable-Reconciliation-in-Divided-Society.pdf> (дата звернення: 17.01.2023).
17. Mossberg, B., Jere, A., Astrand, J. *Experience, Competence and Sustainability: a Follow-up of Swedish Humanitarian Aid to Croatia and Bosnia and Herzegovina*. Lund : Lund Centre for Habitat Studies, 1994. 111 p.

18. Smith, D. Trends and Causes of Armed Conflicts. Berghof Handbook for Conflict Transformation. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/71735671.pdf> (дата звернення: 17.01.2023).

19. Stiefel, M. UNDP in Conflicts and Disasters – An Overview Report of the “Contiuum Project”. Geneva : UNDP, 1994. 61 p.

Pygolenko I. V., Kuksa K. M. The Marshall Plan as an example of successful post-war reconstruction and rebuilding of Europe

The article is devoted to the experience of post-war reconstruction and rebuilding of European countries on the example of the implementation of the Marshall Plan.

The article substantiates the relevance and necessity of studying the consequences of modern military conflicts. The impact of the military conflict on both individuals and the entire society as a whole, as well as the international system, is described.

A comprehensive study of modern war-torn countries creates serious conceptual and methodological problems facing modern sociological science.

The period of transition from war to peace covers the time between the cessation of hostilities and the establishment of political and socio-economic stability. This is the time when a certain political order and stability is established. As military conflicts draw to a close, international donor and humanitarian agencies focus their attention on rebuilding war-torn societies.

The article examines the main common characteristics of the consequences of recent wars, namely, the large number of displaced persons, refugees and migrants who have not returned or cannot return to their homes; partial or almost complete collapse of the ruling government and governing bodies in the country; religious tension, ethnic hatred, economic crisis, poverty and political enmity.

It is also noted that peacebuilding and reconciliation focuses on long-term support of viable political, socio-economic and cultural institutions capable of eliminating the root causes of conflicts and creating the necessary conditions for further peace and stability between the conflicting parties.

An extremely relevant and interesting point of reference and reflection on the problem of post-conflict reconstruction today is the Marshall Plan. This program of European reconstruction was implemented after the end of the Second World War and does not lose its relevance today.

Key words: war, military conflict, consequences of military conflicts, post-war reconstruction and rebuilding, Marshall Plan.